

4541 / בג"צ 94

בית המשפט העליון
בירושלים
14-8-1994
נתקבל / נבדק
חתימה

בבית המשפט העליון
בשבתו כבית משפט גבוה לצדק

בעניין: אליס מילר, חיפה

באמצעות ב"כ עוה"ד נטע זיו גולדמן ו/או דנה בריסקמן
ו/או דן יקיר ו/או דנה אלכסנדר ו/או אליהו ואברם
מהאגודה לזכויות האזרח בישראל ו/או רחל בנזימן ו/או
מרים איסרוב משדולת הנשים. המען להמצאת כתבי בית
דין: האגודה לזכויות האזרח בישראל, רחוב קרו היסוד
29 ב' ת.ד. 8273 ירושלים 91082 טלפון: 02-243984/5
פקס: 02-248910

העותרת

בית המשפט העליון
בירושלים
14-8-1994
נתקבל / נבדק
חתימה

- נ ג -

בית המשפט העליון
בירושלים
14-8-1994
נתקבל / נבדק
חתימה

המשיבים

1. שר הבטחון, משרד הבטחון, הקריה, תל-אביב
2. ראש המטה הכללי, צה"ל
3. ראש אכ"א, צה"ל
4. קצינת ח"ן ראשית, צה"ל

עתירה למתן צו על תנאי

זוהי עתירה למתן צו על תנאי המופנה אל המשיבים והמורה להם לבוא וליתן טעם:

1. מדוע לא יזמנו את העותרת למבדקי התאמה לקורס טיס, וכן.
2. מדוע לא יאפשרו לעותרת להשתתף בקורס טיס - בדרך של התנדבות או בדרך אחרת - במסגרת שירותה הצבאי, במידה וימצא במבדקים כי היא בעלת נתונים מתאימים לקורס זה.

בעתירה זו מתבקש בית המשפט הנכבד לבחון את חוקיות מדיניות צה"ל לפיה נמנע מנשים, ובכלל זה העותרת, להשתתף במהלך שירותן הצבאי בקורס טיס בחיל האויר, בגלל מינון. עמדת הצבא, הבאה לידי ביטוי בהוראות הפיקוד העליון ובפקודות מטכ"ל היא, כי חיילות אינן משובצות במקצועות לחימה, ומכיוון שמקצוע הטיס הוא מקצוע לחימה, נשים אינן יכולות להשתתף בו.

נושא שילוב נשים בתפקידי לחימה (או תפקידים "קרביים" כפי שנהוג לכנותם) עולה מדי פעם על סדר היום הציבורי אולם טרם זכה, למיטב ידיעת העותרת, לדיון משפטי. כצפוי, ישראל אינה המדינה היחידה שניצבה בפני שאלה זו, והפתרונות שנבחרו על ידי צבאות זרים בהתמודדותם עם סוגיה זו משתנים ממקום למקום. בהמשך העתירה יתואר המצב השורר במספר מדינות אד ככלל ניתן לומר, שישנן מדינות שפתחו בפני נשים את כל המקצועות הקרביים, חלקן פתחו בפניהן חלק מן המקצועות הקרביים ובחלקן המצב הוא כפי שקיים בישראל - נשים טרם משובצות בתפקידי לחימה כלל.

הנסיון שהצטבר באותן מדינות בהן נשים שולבו בתפקידי קרביים (באופן חלקי או מלא) מלמד על הצלחה מרובה בשילוב זה. עוד יצויין, כי ההצלחה הגדולה ביותר קיימת בחיל-האויר.

חלק מן השיקולים הנטענים נגד שילוב נשים בתפקידי לחימה מתייחסים להיבט העקרוני שבמדיניות זו ורלבנטיים, על כן, לכל מקצועות הלחימה הקיימים בצבא. לעומת זאת ישנם שיקולים שקיימים רק לגבי חלק מן המקצועות (למשל יחידות חי"ר), ולא מתעוררים (או מתעוררים במידה מועטה) לגבי מקצועות אחרים. בעתירה תתייחס העותרת גם לשיקולים הכלליים שבעטיים נמנע מנשים להשתבץ בכל מקצוע לחימה וגם למאפיינים המיוחדים של מקצוע הטיס.

כעיקרון, החלטה של צבא כלשהו על שילוב נשים בתפקידי לחימה, לא הייבת להיות גורפת, והיא יכולה להיעשות באופן הדרגתי באמצעות פתיחת תפקידים מסויימים בפניהן ובחינת מידת הצלחת השילוב של נשים בתפקיד, בהתחשב באופיו של התפקיד, של היחידה ושל החיל שבו מדובר.

1. העותרת - אליס מילר, היא אזרחית ישראל בת 22. העותרת, ילידת דרום אפריקה, גילתה מאז נעוריה עניין רב בטיס. היא בעלת רשיון טיסה אזרחי אותו קיבלה בדרום אפריקה, רשיון התקף במרבית מדינות העולם (העותרת טרם השלימה את הדרישות לקבלת רשיון טיסה אזרחי בישראל).

2. עם התקרב מועד גיוסה ביקשה העותרת להתקבל לעתודה האקדמאית, ולפני כ-4 שנים החלה את לימודיה בטכניון במקצוע הנדסת אוירונאוטיקה. בימים אלו עומדת העותרת לסיים את לימודיה לקבלת התואר במקצוע זה. העותרת סיימה את לימודיה בהצטיינות.

מועד גיוסה של העותרת הוא בחודש פברואר 1995.

3. עוד בחודש נובמבר '93 הגישה העותרת בקשה להתנדב לקורס טיס בחיל האויר. ביום 15.12.93 נענתה העותרת בשלילה על בקשתה זו על-ידי קצינת עתודה (סגן מירב סיאג). הנימוק לתשובה זו כפי שצויין במכתב הוא כלהלן: מכוח הוראות הפיקוד העליון אין לשבץ נשים ל"מקצועות לחימה" ומכיוון שטיס הוא מקצוע לחימה מנועה העותרת, כמו כל אשה אחרת, מלהשתתף בו.

העתק המכתב מצורף לעתירה ומסומן ע/1.

4. בעקבות מכתב זה הגישה העותרת ערר על ההחלטה הנ"ל ובה קבלה על מדיניות זו. בחודש דצמבר 1993 אף נפגשה העותרת עם מפקד חיל האויר, אלוף הרצל בודינגר, והעלתה בפניו בקשתה, אך גם לאחר פגישה זו לא השתנתה עמדת הצבא.

העתק המכתב מצורף לעתירה ומסומן ע/2.

5. תשובה למכתב הנ"ל נשלחה אל העותרת (בעקבות פניות ותזכורות שונות) רק ביום 15.5.94 על ידי סא"ל אהובה ינאי, רע"נ אקדמאים. במכתב זה חוזרת סא"ל ינאי על הנימוק לפיו העותרת אינה יכולה להתקבל לקורס טיס לאור מדיניות הצבא לפיה "אין לשבץ בנות בתפקידי לחימה".

העתק המכתב מצורף לעתירה ומסומן ע/3.

6. ביום 15.6.94 פנו ב"כ העותרת אל המשיב 2 ואל מפקד חיל האויר, אלוף הרצל בודינגר, בבקשה לשקול בקשת העותרת להתקבל לקורס טיס. עד מועד הגשת העתירה טרם נענתה פנייתו. העתק המכתב מצורף לעתירה ומסומן ע/4.

המסגרת המשפטית

7. חוק שירות בטחון [נוסח משולב] התשמ"ו - 1986.

חוק שירות בטחון מסדיר את נושא השירות בצה"ל. החוק קובע חובת שירות הן לגברים והן לנשים, אולם דינן של נשים שונה משל גברים במספר תחומים משמעותיים:

א. זמן השירות - גברים משרתים זמן ארוך מזה של נשים (סעי' 15 ו-16 לחוק). כיום משרתים גברים 36 חודשים ונשים משרתות 21 חודשים.

ב. שירות מילואים - תקופת שירות המילואים שונה אצל גברים ונשים (סעי' 29 לחוק). בפועל נשים משרתות במילואים עד גיל 24, בעוד שגברים משרתים במילואים עד שנות ה-40 לחייהם, ואף יותר מכך.

ג. פטור משירות בטחון - נשים נשואות, נשים בהריון ונשים שהן אמהות לילדים פטורות משירות. כמו כן נשים פטורות משירות מטעמים שבמצפון או בהווי משפחתי דתי, או מטעמים שבהכרה דתית (סעי' 39, 40).

ד. תפקידים במהלך השירות: בעבר נקבע בסעי' 16(ב) לחוק שירות בטחון התשי"ט - 1959 (בנושא: חובת הכשרה חקלאית): "תקופת שירותה הסדיר של אשה, לאחר תקופת ההכשרה החקלאית, תוקדש לתפקידים שיקבעו בתקנות". בעקבות זאת תוקנו תקנות שירות בטחון (תפקידי אשה בשירות סדיר), התשי"ב - 1952, ובהם נמנו שורה של תפקידים המיועדים לנשים. בשנת 1987 תוקן חוק שירות בטחון (חוק שירות בטחון (תיקון מס' 2) התשמ"ז - 1987), שונה נוסח הסעיף, והושמטה בו ההתייחסות לתפקידי נשים. התקנות הנ"ל אמנם לא בוטלו אד, ככל הנראה, הן חסרות תוקף.

מכל מקום, למיטב ידיעת העותרת, ההתייחסות לתפקידים ולמקצועות שבהן נשים יכולות להשתבץ אינה קיימת עוד בתקנות, אלא בהוראות הפיקוד העליון, כפי שיפורט בהמשך.

8. חוק שירות בטחון קובע מסלול אפשרי להתנדבות לשירות בטחון למי שאינו חייב בשירות. ההתנדבות אפשרית הן לשירות סדיר והן למילואים (סעי' 17 לחוק). התנדבות לשירות פתוחה בפני גברים ונשים. מעמדו של המתנדב הינו, לענין זכויותיו וחובותיו, כמי שמשרת בשירות סדיר או מילואים רגיל.

הוראות הפיקוד העליון

9. מדיניות צה"ל לפיה נשים אינן משובצות במקצועות לחימה קבועה, כמפורט לעיל, בהוראות הפיקוד העליון ופקודות מטכ"ל. בהוראות פיקוד עליון מסי 2.07.01 - שירות חיילות בצה"ל (ח"ן) - יעוד, תפקידים, הכשרה ותנאי שירות" נקבע בסעיף 4 ו-5:

"4. החיילות בצה"ל יועסקו בכל המקצועות הצבאיים, המוגדרים ברשימת המקצועות הצבאיים (רמ"צ) כמקצועות, שניתן לשבץ בהן נשים, למעט מקצועות בשדה אוגדן הלחימה, בהתחשב בנתוניו, ביכולתו, ובתנאי השירות המיוחדים להן כנשים.

5. חיילות רשאית להתנדב לתפקידים החורגים ממסגרת ההגדרה שבסעיף 4 לעיל לאחר שתחתום על הצהרת התנדבות מתאימה והתנדבותה לתפקיד תאושר על ידי קצינת הח"ן הראשית וראש אכ"א". (ההדגשה שלי - נ.ז. העתק ההוראות מצ"ב לעתירה ומסומנות ע/5).

אנו רואים איפוא כי ככלל נשים אינן יכולות להשתבץ במקצועות לחימה, אולם הן רשאיות להתנדב לתפקידים אלו, אם תקבלנה את האישורים המתאימים.

10. סעיף 2א לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו - 1955 קובע:

"(א) הוראות הפיקוד העליון הן הוראות כלליות שיוציא הרמטכ"ל באישור שר הבטחון, והן יקבעו עקרונות הנוגעים לארגון הצבא, למנהל, למשטר ולמשמעת בו ולהבטחת פעולתו התקינה.

(ב) פקודות המטה הכללי הן פקודות כלליות שיוציא הרמטכ"ל, והן יקבעו פרטים בנושאים האמורים בסעיף קטן (א)".

עוד נקבע בסעיף 3 לחוק השיפוט הצבאי כי לצורך אותו חוק הוראות הפיקוד העליון ופקודות מטכ"ל הן "דינים".

11. מעמדן של הוראות הפיקוד העליון (הפ"ע) ופקודות המטכ"ל הקובעים את העקרונות לפיו מאורגן ומנוהל הצבא הוא כשל הוראות או הנחיות פנימיות של הצבא. ככאלה, הן נתונות לביקורת שיפוטית של בית משפט נכבד זה. במספר רב של פסקי דין התייחס בית משפט נכבד זה הן להוראות הפיקוד העליון והן לפקודות מטכ"ל (וכן לפקודות אחרות המוצאות על ידי הגורמים המוסמכים בצבא) ובחן לאורן את מדיניות צה"ל, ככל שהיא נוגעת לזכויותיהם של חיילים כלפי הצבא. כך למשל:

- בג"צ 734/83 שיין נ. שר הבטחון פ"ד לח(3) 393.

- בג"צ 68/87 קדר ואחי נ. שר הבטחון פ"ד מב(1) 125.

בג"צ בחן את תקפן החוקי של פקודות הקריאה למילואים על פי אמות מידה מנהליות של שיקולים זרים וסבירות.

- בג"צ 910/86 רסלר נ. שר הבטחון פ"ד מב(2) 441.

בג"צ בחן את סבירות מדיניות הצבא שלא לגייס תלמידי ישיבות.

- בג"צ 3363/91 רפל נ. שר הבטחון פ"ד מו(1) 398.

- בג"צ 3246/92 הר-עוז נ. שר הבטחון פ"ד מו(1) 301.

בג"צ בחן סבירות החלטת הצבא שלא לשבץ עתודאים במקצועותיהם אלא ביחידות שדה.

- בג"צ 652/93 שמואלי ואחי נ. שר הבטחון (טרם פורסם) - מצ"ב.

בג"צ בחן את חוקיות מעמדן של הוראות הפיקוד העליון ככל שהן נוגעות לפז"מ (פרק זמן מזערי) לצורך העלאה בדרגה.

12. בהחלטות אלו בחן בית המשפט את חוקיות מדיניות הצבא על פי העקרונות הרגילים החלים על מעשה מנהלי. בג"צ בחן אם הצבא שקל שיקולים זרים במהלך קבלת החלטה כלשהי, אם החלטתו עומדת במבחן הסבירות או אם אין בה הפליה פסולה. במהלך הביקורת השיפוטית ניתן, כמובן, המשקל הראוי למעמד הרשות כמי שאחראית על תפקוד הצבא - ניהולו וארגונו.

13. מדיניות המשיבים, כפי שהיא באה לידי ביטוי בהוראות הפיקוד העליון ובהחלטה שנתקבלה כלפי העותרת, מהווה אפליה לרעה של העותרת מחמת היותה אשה.

14. (א) הפגיעה בעותרת קיימת, בראש ובראשונה, משלילת ההזדמנות והאפשרות לעסוק בתפקיד הטיס במהלך שירותה הצבאי, הזדמנות הקיימת לגבי גברים המעוניינים בכך והמתנדבים למקצוע זה. בפני גברים פתוח היום מגוון אפשרויות לשרת את מדינתם במהלך השירות הצבאי. במגבלות של צרכי הצבא, יכולים גברים לבחור באיזה מקצוע ברצונם לשרת בהתאם לנטיות ליבם, כישוריהם, כושרם הגופני, נסיונם והעדפתם האישית. בפני אשה במצבה של העותרת ניצבת מגבלה נוספת - סגורים בפניה כל התפקידים המוגדרים כמקצועות לחימה. הטלת מגבלה זו יוצרת את האפליה הבסיסית כלפי נשים.

(ב) שלילת האפשרות להשתתף בקורס טיס חוסמת בפני העותרת את האפשרות להתקדם במסגרת הצבא, ולהגיע לתפקידים בכירים. תנאי מוקדם לרבים מן התפקידים הפיקודיים בחיל האוויר הוא השתתפות בקורס טיס. בפני העותרת מצויות איפוא הזדמנויות מועטות מאלה הקיימות בידי גברים, להתקדם ולפתח קריירה צבאית, ובכך נגרע מצבה בתוד המסגרת הצבאית.

באופן כללי, כמעט כל התפקידים הבכירים בצבא, גם התפקידים ה"מקצועיים" באופיים (כגון: קצין חינוך ראשי, קצין בריאות נפש ראשי) - חסומים כיום בפועל בפני נשים מכיוון שיש לגביהם דרישה קודמת של השתתפות בתפקיד קרבי. מכאן, שמדיניות המונעת מנשים השתתפות בתפקידים קרביים חוסמת בפניהן את הדרך להתקדם בצה"ל לתפקידים רבים אחרים.

(ג) מצבה של העותרת נחות משל גבר שבפניו פתוחים מקצועות לחימה, כגון טיס, גם במסגרת תעסוקה בשוק האזרחי. מן המפורסמות הוא, כי תפקידים צבאיים בכירים מהווים קרש קפיצה והזדמנות טובה לקבלת תפקידים רבים בשוק האזרחי. כד, למשל האפשרות להתקבל לתפקיד טיס בחברת אל-על חסומה, למעשה, בפני העותרת. הגבלת ההזדמנויות הפתוחות בפני העותרת בצבא ממשיכה ללוות אותה אף בחייה האזרחיים, ומהווה משום כד פגיעה נמשכת בעותרת - והכל מחמת היותה אישה.

15. בעתירה זו מתבקש בית המשפט לבחון את מדיניות הצבא לאור עיקרון השוויון בין המינים. שוויון בין גברים לבין נשים הוכר בישראל כאחד מן הערכים היסודיים ביותר עליהם מושתתת החברה. כל רשות מרשויות המדינה חייבת לכבד את עיקרון השוויון.

עיקרון השוויון בין המינים הוכר במגילת העצמאות של מדינת ישראל, "המהווה נורמה משפטית המבטאת את מגילת ערכיה של האומה" (בג"צ 1/88 פורז נ. ראש עיריית תל-אביב, פ"ד מב(2) 309, 330). בנושא הנדון בעתירה זו קיים הקשר יחודי למגילת העצמאות באשר זו נתקבלה בסמוך למלחמת השחרור, וכפי שיפורט בהמשך רק במלחמה זו נטלו נשים חלק פעיל והשתתפו בקרבות על הגנת המדינה.

חוק שיווי זכויות האשה, התשי"א - 1951, קובע כעיקרון יסוד את השוויון הנורמטיבי בין גברים ונשים, ותואר על ידי בית המשפט כ"חוק אידיאולוגי, מהפכני, משנה סדרי חברה", אשר "ביקש לעקור מן השורש כל ענין בו קיים, לפי החוק הקיים, קיפוח משפטי כל שהוא של האשה" (בג"צ 202/57 סידנס נ. בית הדין הרבני הגדול פ"ד יב 1528, 1537).

16. בית משפט זה קבע במהלך השנים האחרונות את מרכזיותו של עיקרון השוויון בין המינים במספר החלטות שנגעו למדיניות רשויות שונות כלפי נשים.

- בג"צ 153/87 שקדיאל נ. השר לעניני דתות פ"ד מב(2) 221 (להלן - פס"ד שקדיאל).
- בג"צ 953/87 פורז נ. ראש עיריית תל-אביב יפו פ"ד מב(2) 309 (להלן - פס"ד פורז).
- בג"צ 104/87 נבו נ. בית הדין הארצי לעבודה פ"ד מד(4) 749 (להלן - פס"ד נבו).

נבקש להביא בהקשר זה, מדברי כבוד השופט ברק בהתייחסו למשמעות החרתית והציבורית שיש לפגיעה בעיקרון השוויון:

"אכן, השוויון הוא ערך יסודי לכל חברה דמוקרטית... הפרט משתלב למירקם הכולל, ונושא בחלקו בבניית החברה, בידועו שגם האחרים עושים כמוהו. הצורך להבטיח שוויון הוא טבעי לאדם. הוא מבוסס על שיקולים של צדק והגינות. המבקש הכרה בזכותו, צריך להכיר בזכותו של הזולת לבקש הכרה דומה. הצורך לקיים

שוויון הוא חיוני לחברה ולהסכמה החברתית שעליה היא בנויה". (פס"ד פורז, בע"מ 332).

כאשר אנו עוסקים במקומו ובמעמדו של הצבא בחברה, בתרומתם, השתלבותם והזדהותם של אזרחי המדינה - גברים כנשים - עם שירות צבאי בישראל, דברים אלו מקבלים חשיבות יתירה. עיקרון השוויון צריך איפוא להתפרש בהקשר חברתי וציבורי זה.

17. בפסקי הדין שקדיאל, פורז ונבו קבע בית המשפט הנכבד מספר הלכות נוספות בנוגע למעמדו של עיקרון השוויון בין המינים בישראל. נזכירן בקצרה:

(א) רשות מפירה את עיקרון השוויון גם אם המניע לפעולתה אינו הפליה כלפי קבוצה כלשהי. התוצאה היא שקובעת אם מדובר באפליה פסולה, ולא המניע שעמד בבסיס הפעולה.
- פס"ד פורז, בע"מ 334.
- פס"ד נבו, בע"מ 759.

(ב) כאשר עוסקים בסוגיית האפליה בין המינים, יש להזהר מפני מתן משקל רב למסורת או מנהג (הדרד בה הדברים נעשו מאז ומעולם), וכן למקומו של דעות קדומות או סטריאוטיפים המבססים את המדיניות המופעלת כלפי נשים: "כאשר בית משפט נתקל באפליה כלפי קבוצות, עליו לבחון בשבע עיניים, אם אין אבחנה זו מבוססת על תפיסות כוללניות סטריאוטיפיות, שאין מקורן אלא בדעה קדומה" (פס"ד נבו, בע"מ 761, וכן פס"ד שקדיאל, בע"מ 243).

(ג) פגיעה בעיקרון השוויון תתאפשר "רק אם אין כל אפשרות להגשים את המטרה הפרטיקולרית" אותה מבקש החוק, או הרשות להשיג (פס"ד פורז, בע"מ 336). מכאן, שעל הרשות מוטלת חובה לנקוט בצעדים או אמצעים שונים כדי להבטיח את השגת המטרה הכללית - מחד, ואי פגיעה בעיקרון השוויון - מאידך.

(ד) ולבסוף - פגיעה בעיקרון השוויון מחייבת הוכחה כי אין מנוס מאמוץ מדיניות מפלה בכדי שלא לפגוע במטרה אחרת. אין די בהעלאת השערות, הנחות או חששות (המבוססות, לעתים, על דעות קדומות). על הרשות לבסס את עמדתה כדבעי, בראיות מהימנות ובעלות משקל ראוי, אם ברצונה להגן על עמדה שיש בה פגיעה בשוויון: "לדעתי, חשיבותו של עיקרון השוויון מחייבת, כי רק אם תובא הוכחה כאמור, יהא מקום לבחון ויתור מסויים עליו" (פס"ד פורז, בע"מ 337).

18. זכותה של העותרת לשוויון קיבלה מעמד מחוזק לאחר קבלת חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. את מדיניות המשיבים יש לבחון ולבקר לאור עקרונות היסוד של כבוד האדם הכוללים, לטענת העותרת, אף את השוויון בין המינים ואת העקרונות הכלולים במגילת העצמאות (סעיף 1 לחוק היסוד). על המשיבים להרים אפוא נטל כבד ביותר בכדי להצדיק סטייה ממדיניות שוויונית.

19. העותרת טוענת כי המשיבים פוגעים שלא כדין בזכותה לשוויון, כפי שנקבעה על ידי בית משפט זה וכעולה מחוק יסוד: כבוד האדם וחירותו. מדיניות המשיבים תוצאתה, בפועל, פגיעה בעותרת מחמת מינה, ועל המשיבים להוכיח בראיות של ממש, כי אין מנוס מאימוץ מדיניות המבדילה בין גברים ונשים, בכדי לקיים את המטרות שלשמן הם פועלים.

20. העותרת מבקשת כי יתאפשר לה להתנדב לקורס טיס. קורס טיס הוא מסוג המקצועות שבהם נדרשת התנדבות אף מצד החייל - הגבר. מבחינה זו מצבה של העותרת אינו שונה ממצבו של חייל - גבר אחר.

יחד עם זאת, השאלה המועלית בעתירה זו עשויה לגעת גם למקצועות לחימה שהשיבוץ בהם אינו בהתנדבות, והעותרת אינה פותרת עצמה מהתייחסות לכך. עמדתה היא כי, בשלב זה, יש לאפשר לנשים את האופציה לבחור להתנדב למקצועות שכיום חסומים בפניהן בגלל מגבלת הקרביות או הלחימה.

קבלת עתירה זו אין משמעה שיש לחייב נשים להשתבץ בתפקידי לחימה בעל-כורחן. העותרת מבקשת כי המשיבים ישנו מדיניותם באופן שלא ימנע מנשים החפצות בכך, ושנתונין האישיים ויכולתן מאפשרים זאת, להשתבץ במקצועות שכיום חסומים בפניהן על הסף בגלל המדיניות המונעת מנשים מלהשתבץ במקצועות לחימה.

בית משפט נכבד זה קיבל בעבר את העמדה, כי מתן שוויון לנשים אין משמעו, בהכרח, לכפות עליהן ולא לצאתן להיות במצב זהה לזה של גברים כאשר מלכתחילה דינן היה שונה. בית המשפט קבע כי משמעות השוויון בנסיבות אלו הוא הסרת מגבלה בלתי צודקת הקיימת רק לגבי נשים, בכדי לתת להן לבחור בין מספר אפשרויות קיימות.

כך היה הדבר בפס"ד נבו. בית המשפט קבע כי אין הצדקה לכפות על נשים פרישה בגיל מוקדם מזה של גברים, אך לא מצא כי יש מקום לחייב אותן להמשיך לעבוד עד גיל 65. כדברי כבוד השופט בד:

"אינני מוצא פגם במתן האופציה לאשה לפרוש; דבר זה עשוי להיות לתועלתם של כל הנוגעים בדבר. אך אין הצדקה להסדר על פיו מחוייבת האשה לפרוש לגמלאות, כאשר גבר, המועסק באותה עבודה וגילו זהה לגילה, רשאי להמשיך בעבודתו" (בע"מ 750).

בהקשר זה העיר השופט בד הערה אשר נכונה אף בסוגיה העומדת בפנינו:

"אמת נכון הדבר, כי ייתכן מאד שנשים רבות מרוצות מהמצב הקיים, וכי רואות הן משום זכות במתן האפשרות לפרישה מוקדמת לגמלאות. אך, כאמור, זכות זו מושגת על-ידי האופציה לצאת לגמלאות בגיל 60, ואין הרצון להעניק זכות כזו מחייב או מצדיק איכוצה של האשה לפרוש באותו גיל אף בעל-כורחה". (בע"מ 759).

כך גם בענייננו. הענקת האופציה לנשים לבחור אם ברצונן להתנדב למקצועות לחימה אין משמעה בהכרח חיובן להשתלב במקצועות אלו, במידה והן מרוצות מהמצב הקיים.

נשים בתפקידי לחימה בישראל

21. העותרת תתאר, בקצרה, את ההיסטוריה של השתתפות נשים במסגרות צבאיות, עובר להקמת המדינה, וכן בצה"ל - לאחר הקמתה. לסקירה מעמיקה מפנה עותרת את בית המשפט הנכבד למאמרם של Nancy L. Goldman ו-Karl L. Wiegand: "The Israeli Woman in Combat" מתוך הספר: The Military, Militarism and the Polity, The Free Press (1984). (מצ"ב לעתירה כנספח ע/6)

22. (א) לפני הקמת המדינה, במסגרת הארגונים שהיו מעורבים בפעילות צבאית, ככלל, נשים לא מלאו תפקידי לחימה. בארגון "השומר", ב"הגנה" ולאחר מכן ב"פלמ"ח" השתתפו אמנם נשים, אך בעיקר בתפקידי הגנה, ובתפקידי סיוע ליחידות שהיו מעורבות בקרבות. לעיתים נשים אומנו למקצועות קרביים, אך לא שובצו ביחידות הלוחמות עצמן. נשים רבות מלאו תפקידים של אחיות, שליחות, קשריות, מזכירות ושומרות. נשים בודדות שולבו במשימות מיוחדות מעבר לקוי האויב (הידועות ביותר הן הצנחניות חנה סנש וחביבה רייז), והיו מקרים חריגים בהם נשים השתתפו בפעולות חבלה. אולם הנורמה הרווחת בתקופה שקדמה למלחמת השחרור היתה כי תפקידים קרביים שמורים לגברים בעוד שנשים מלאו בעיקר תפקידי גבוי, לוגיסטיקה וסיוע לכוחות הלוחמים.

(ב) מלחמת השחרור: מלחמת השחרור מהווה התקופה היחידה שבה נשים השתתפו בלחימה ובקרבות. 114 נשים נהרגו בקרבות במלחמה זו. מספר הנשים שהשתתפו בלחימה גופה לא היה רב, אך יש תיעוד על מספר קרבות שבהם השתתפו נשים ואף הובלו על-ידי נשים. מלחמת השחרור הולידה גיבורות ידועות (נתיבה בן-יהודה ויהודית יערן) שמעשיהן ידועים לתהילה. עם שוך הקרבות, ומשהוחל בארגון ומיסוד הצבא, הועברו הנשים ושולבו בכוחות העזר והסיוע, והוצאו מהיחידות הקרביות.

(ג) לאחר קום המדינה, ומשנוסד צה"ל - הוקם חיל הנשים (ח"ן). בעשורים הראשונים לפעולות צה"ל מלאו נשים תפקידים מסורתיים של כוחות עזר וסיוע. בתקופה זו גם שובצו חיילות רבות בתפקידי "מורה חיילת" לסיוע לרבבות העולים שהגיעו מדי שנה לארץ. מבחינות רבות היתה זו תקופה של נסיגה משמעותית בשוויון ההזדמנויות של נשים לעומת מלחמת השחרור, והיא הושפעה מן השינויים החברתיים, הדמוגרפיים והפוליטיים שאפיינו את המדינה בתקופה זו.

(ד) בשני העשורים האחרונים, ובמיוחד בשנים האחרונות, אנו עדים לשינוי גדול בתפקידים אותם ממלאות נשים בצה"ל. באופן הדרגתי נפתחו מקצועות רבים בפני נשים - מקצועות שבאופן מסורתי היו זמינים לגברים בלבד. היום עוברות נשים מסלולי הכשרה בעשרות מקצועות וביניהם: מפעילות ארטי לריה, בהנדסה קרבית (כמפלסות), בנ"מ (כמפעילות בזק, לוחמות תומ"ת ותותחי נ"מ), בקריות, ימאיות, צוללות, ביחידות חילוץ, בצוותי סטי"ל, כמכונאיות, חשמלאיות, טכנאיות קשר, נווטות, ועוד תפקידים רבים אחרים. נשים, ככל הידוע לעותרת, עומדות בהכשרות אלו בהצלחה רבה. לאחר סיום הקורס הן ממשיכות לשרת במקצועות אלו בתפקידי הדרכה. הנשים אינן משובצות ביחידות הלוחמות עצמן במקצועות אותן הן רכשו אלא בתפקידי הדרכה כאמור, וזאת לאור המדיניות הכללית של הצבא שלא לשבץ נשים בתפקידי לחימה.

23. מתיאור התפקידים הפתוחים כיום בפני נשים בצה"ל עולה, כי נשים מסוגלות לבצע אותם באותה מידה של הצלחה בה גברים מבצעים אותם. ההחלטה על אי שילובן של נשים במקצועות אלו כלוחמות אינה יכולה להתבסס אפוא על חוסר יכולתן של נשים לבצע את התפקידים הללו.

מהם, אם-כן, השיקולים, שבעטיים נשים אינן משובצות בתפקידי לחימה?

24. העותרת לא קיבלה מידי המשיבים את עמדתם בדבר השיקולים והנימוקים העומדים בבסיס מדיניותם נשוא עתירה זו. משום כך העותרת אינה יכולה להשיב ולסתור נימוקים אלו בשלב זה.

יחד עם זאת, מתוך הכרות מסויימת את אופיו של צה"ל ואם הספרות הקיימת בתחום זה, העותרת יכולה להעלות על דעתה מספר שיקולים שבגללם אין צה"ל מקבל נשים לתפקידים קרביים.

בהמשך תעלה העותרת, בקצרה, את הטענות האפשריות נגד שילוב נשים בתפקידי לחימה בצה"ל, ותתייחס לטיעוני הנגד הקיימים לגבי כל אחד מהם. עם קבלת עמדת המשיבים תבקש העותרת מבית משפט נכבד זה להוסיף לטענותיה ולהתייחס לאותן טענות שיפורטו על ידי המשיבים.

25. טענות ארגוניות-מבניות של מערך כוחות צה"ל

כפי שפורט בסעיף 7 לעיל, אין שוויון בין גברים ונשים בכל הנוגע לגיוסם לצה"ל, משך שירותם בצבא, וחובותיהם בשירות מילואים. נשים משרתות תקופה קצרה מזו של גברים והן אינן מחויבות לשרת במילואים. ניתן אפוא לטעון כי ישנם מסלולי הכשרה ארוכים שלא "כדאי" להכשיר בהן נשים מכיון שלא תיוותר להן יתרת שירות ארוכה מספיק. בנוסף - מערך הכוחות הסדירים הקרביים של צה"ל ממשיד, לאחר שחרורו, בשירות מילואים. חיילים קרביים אינם מסיימים את שירותם בצה"ל בצבא סדיר, וצה"ל בנוי ונסמך על מערך המילואים כחלק מכוחותיו. אין טעם להכשיר נשים לתפקידים קרביים אם הן אינן ממשיכות לשרת במילואים.

תשובה עיקרית לטענה זו קיימת בעמדת העותרת כפי שהיא מובאת בעתירה זו, כי יש לאפשר לנשים להתנדב לתפקידים קרביים. התנדבות זו טומנת בחובה, מניה וביה, את המשך השירות מעבר למה שהחוק מחייב את האשה, הן בנוגע לתקופת שירותה הסדיר והן התנדבות למערך המילואים עד לגיל בו מחוייבים גברים לשרת במילואים.

מעבר לנכונותה של העותרת להתנדב לקורס טיס היא מוכנה להתנדב ולשרת בצה"ל באותם תנאים בהם משרתים גברים - הן כהמשך לשירותה הסדיר והן לשירות מילואים.

כפי שצויין לעיל, מסלול ההתנדבות, הן של גברים והן של נשים, מוכר בחוק שירות בטחון, ומכוחו ניתן להתיר לנשים להתנדב לשירות מעבר למחוייב על פי החוק. כמו כן קובע סעי' 5 להפ"ע שהוזכרו לעיל כי נשים יכולות להתנדב לתפקידים שאינם כלולים ברשימת המקצועות הפתוחים בפניהן. מסלול ההתנדבות עונה איפוא על הבעיתיות הנ"ל.

26. נפילה בשבי

כחוט השני בדיון הציבורי על שילוב נשים בתפקידי לחימה עולה החשש מנפילת נשים בשבי. בשל החשש מנפילת נשים בשבי האויב מונעים מהן מראש מלהגיע למצב בו הן עלולות להיות בסיכון מסוג זה. אכן, נפילה בשבי הינה מאורע טראומטי וקשה לשבוי, לבני משפחתו ולחברה אליה הוא שייך. אלימות או התעללות בשבויים (כפי שהיתה למרבה הצער מנת חלקם של שבויי צה"ל במהלך המלחמות), היא נוראה - גם לגברים וגם לנשים. הנטיה הטבעית היא אמנם להגן על נשים מפני פגיעה אולם קשה לראות בחשש כזה הסבר מכריע היכול להצדיק מדיניות המונעת מהן השתלבות בתפקידים קרביים. ראשית - הסיכוי לנפילה בשבי הוא נמוך ביותר לעומת סכנות אחרות שלהן חשופות נשים במהלך חייהן. ושנית - הגנה על חייהן ושלומן של נשים היא ערך חשוב, אך כך גם הגנה על חיי גברים, ואם ננטרל את המימד הרגשי הקיים כלפי נשים אין, לטענת העותרת, מקום להבחין ביניהם.

27. הבדלים פיזיולוגיים בין נשים וגברים

(א) קיימות טענות לפיהן נשים אינן יכולות לבצע תפקידי לחימה בגלל סיבות ביולוגיות פיזיולוגיות. כפי שצויין לעיל, מסתבר מהצלחת הכשרתן של נשים ברבים מתפקידי הלחימה (לרבות חי"ר), כי נשים אינן נופלות מגברים בכושרן לבצע את כל הנדרש בתפקידי הלחימה. מכל מקום גם אם יוכח כי נשים, כקבוצה, חלשות יותר מגברים הרי שאין בכך כדי למנוע מאותן נשים העונות על הדרישות של התפקיד להשתבץ בו.

(ב) הריון ולידה: לעיתים נטען כי בשל הצפי שבתקופות מסויימות בחייהן נשים עשויות להיות בהריון וללדת, הן עלולות להיעדר מן השירות, במיוחד שירות מילואים. אכן, הריון ולידה הם מצבים המייחדים נשים. אולם צה"ל מתארגן ונערך לאורך זמן להיעדרויות מסוגים שונים של חיילי המילואים. משך השנים בהן גברים משרתים במילואים הם עלולים להיעדר מחמת בעיות בריאות, ירידה זמנית בכושר תפקודם, נסיעות לחו"ל, לימודים (בארץ וכן בחו"ל) וכו'. אי אפשר להבטיח כי כל אדם יהיה זמין בכל-עת לצרכי הצבא. כך הדבר לגבי גברים וכך אף לגבי

נשים. בהסתכלות ארוכת טווח, אין אפוא בנימוק זה בכדי לשלול מנשים שירות במקצועות לחימה.

28. פגיעה באחדות היחידים וב"אחוה הגברית"

מועלה בהקשר זה חשש כי שילובן של נשים ביחידות שרגילות לתפקד על בסיס גברי בלבד ישנה את "לכידות" היחידה באופן שיפגע ביכולתה לתפקד בדרך שנדרש ממנה בתנאי קרב. נטען כי על מנת להבטיח תפקוד מקסימלי של יחידה בתנאי מלחמה יש צורך בהזדהות מוחלטת של כל אחד מפרטי היחידה עם חבריו, עם הקבוצה, ועם המשימה - מצב המותנה בכך כי ישררו ביחידה קשרים מן הסוג הקיים כיום בין הגברים המשרתים בה.

טענה זו אינה יכולה להיטען באותה מידה לגבי יחידות השונות באופיין. מבלי להכנס, בשלב זה, להבדלים הקיימים בין יחידות שונות הרי שבחיל האויר במקצוע הטיס מושג ה"לכידות" שונה מזה הקיים ביחידות שדה, למשל. העותרת מבקשת להפנות בהקשר זה לתצהירו של אל"מ (מיל.) זאב רז לשעבר מפקד בית ספר לטיסה, המצורף לעתירה זו, והמתייחס לנושא זה. שנית - מדו"חות ותצפיות שנעשו בענין זה מסתבר, שכאשר גברים ונשים עוברים יחד, מתחילת דרך, את מסלול ההכשרה הקרבי - נרקמים ביניהם קשרי ידידות, רעות ואחוה באיכות כמו זו המוכרת ביחידות בדרך כלל, והדבר אינו יחודי לקשרים בין גברים דווקא. ראו לעניין זה תצהירו של אל"מ (מיל.) ד"ר ראובן גל, המצורף לעתירה זו.

במידת הצורך תציג העותרת בפני בית המשפט מחקרים וחומר אחר המתייחסים לטענות אלו, ודומות להן.

29. שיקולים חברתיים

מדי פעם נטען כי תפקידן של נשים בחברה הוא להיות בעורף, בקרב משפחה - ולא להילחם בחזית. על הגברים, כקבוצה, להגן על נשים, ואין לקבל איפוא את "חילופי התפקידים" בין המינים. העותרת דוחה טענה זו, וכן טענות דומות המתבססות על מעמדן החברתי של נשים ועל תפקידן בחברה, וטוענת כי בעידן בו אנו חיים אין לכפות על נשים נורמות חברתיות כגון אלו, אם הן אינן מעונינות בהן.

30. העותרת מצרפת בתמיכה לעתירה זו תצהירים מטעמם של:

1. אל"מ (מיל.) זאב רז, שהיה בעבר, בין היתר, מפקד בי"ס לטיס בחה"א.

2. אל"מ (מיל.ל.) ד"ר ראובן גל, שהיה בעבר ראש מחלקת מדעי ההתנהגות בצה"ל.

בתצהירים אלו ישנה התייחסות לחלק מן הטענות הנ"ל. התייחסות ספציפית לנושא הטיס קיימת בתצהירו של אל"מ רז, ותצהירו של ד"ר גל ידון בהמשך העתירה להלן.

סקירה השוואתית

31. מספר הולך וגדל של מדינות החליטו על פתיחת מקצועות לחימה בפני נשים. בהולנד, נורבגיה, שבדיה, קנדה וספרד פתוחים למעשה כל התפקידים בפניהן. בקנדה הוחלט על שינוי המדיניות ועל פתיחת כל המקצועות בפני נשים בעקבות תביעה שהוגשה לרשות זכויות האדם (ראו בהמשך). במספר מדינות הוחלט על שילוב נשים בחלק ממקצועות הלחימה: צרפת, ארה"ב, אוסטרליה, דנמרק ובריטניה. מתוך הנסיון שנצבר עד עתה בענין זה עולה כי השילוב עובר בהצלחה, במובן זה שאין פגיעה בתיפקוד היחידות שבהן שולבו נשים. מספר הנשים שבותרות להצטרף לתפקידי לחימה אינו רב, עם זאת, גם באותן ארצות שבהן הדבר אפשרי. השילוב הרב והמוצלח ביותר מתקיים בחיל האויר וכן בחיל הים.

העותרת תסקור, בקצרה, את המדיניות והנסיון שהצטברו במספר מדינות:

א. ארה"ב

צבא ארה"ב פתח באופן הדרגתי את שורותיו בפני נשים, ושלבן בצבא בתפקידים רבים. תפקידי לחימה, עם זאת, נפתחו בפניהן באופן הדרגתי החל מן המחצית השניה של שנות ה-80: בארה"ב בחרו להגדיר על-פי פרמטרים אובייקטיביים את סוגי התפקידים הקרביים שנשארו סגורים בפני נשים, ואלו בעיקר תפקידי לחימה ביבשה שבהם יש סיכוי גבוה לחשיפה ומגע ישיר עם חיילי האויב. יצויין, כי הגדרות אלו מצויות כל העת בבחינה מחדש והנטייה היא לפתוח יותר ויותר תפקידים בפני נשים. בחיל האויר האמריקאי שולבו נשים הן במקצועות מוטסים (כגון רופאות מוטסות) והן כטייסות מוטסים ומסוקים. לאחרונה, בחודש אפריל 94 הוסרו מגבלות נוספות על שילוב נשים בתפקידים בחיל האויר ולמעשה כמעט כל התפקידים בחיל האויר האמריקאי פתוחים בפניהן. בפלישה לפנמה בשנת 1989 השתתפו 800 נשים, ובמהלכה נשים הטיסו מסוקים לאזור הקרבות. במלחמת המפרץ השתתפו נשים בתפקידי לחימה רבים.

ההערכה היא כי למעלה מ-30,000 נשים הוצבו באזור המפרץ. הן הוטסו במטוסים שהשתתפו בקרבות (שתי נשים נפלו בשבי לאחר שהופל המטוס שבו שירתו) וכן השתתפו במלחמה זו נשים כטייסות מסוקי ומטוסי סיוע. הנסיון ממלחמת המפרץ לימד כי נשים מתפקדות במצב מלחמה בתפקידים אלו ברמה שווה לזו של גברים. בימים אלו החליט צבא ארה"ב להתיר לנשים להטיס מסוקי קרב. צבא ארה"ב מצוי אפוא בתהליך הדרגתי של פתיחת תפקידי לחימה בפני נשים, תהליך הנמשך בימים אלו ממש.

ב. קנדה

נשים משרתות בצבא הקנדי שנים רבות, אך עד אמצע שנות ה-80 נמנע מהן מהלשתבץ בתפקידים קרביים. השאלה נדונה משך השנים בפורומים מקצועיים וציבוריים שונים. בשנים 1979-1984 הוחלט לערוך סידרת ניסויים ומבדקים שבהם שותפו כמה מאות נשים במקצועות שהיו סגורים עד אותה עת בפניהן. בסדרת ניסויים זו הוצבו נשים ביחידות ותפקידים שבעת מלחמה היו צפויים להחשף לסיכוני לחימה. ממבדקים אלו הוסק, כי קיימות יחידות בהן שילוב נשים אינו כרוך בבעיות מרובה, למשל חיל האויר, ולגבי יחידות אחרות ניתנו המלצות על הצעדים בהם יש לנקוט בכדי להתגבר על הקשיים שהתעוררו במהלך הניסוי (צעדים אלו כוללים הסברה וחינוך, מתן תמיכה לנשים המשתלבות, קביעת מדיניות בנוגע להריון ולידה וכיו"ב). מכל מקום מהמבדקים עלה כי שילוב הינו תהליך שיש להיערך לו, להתכונן אליו ולבצע סידורים או התאמות שונות בקרב היחידות בצבא, בכדי להגדיל את הסיכוי להצלחתו.

שלב נוסף במדיניות שילוב נשים בצבא קנדה ארע בשנת 1986, בעקבות כניסתו לתוקף של הצירטר הקנדי לזכויות האדם והיערכות הרשויות השונות לישום עיקרון השוויון בין המינים שנכלל בו. כתוצאה מכך בחן שוב הצבא את מדיניותו ופתח מספר נוסף של תפקידים, שהיו עד אותה עת סגורים, בפני נשים קנדיות. בין התפקידים שנפתחו בתקופה זו: טייסים, נווטים ומהנדסי טיס בחיל-האויר, וכן מספר תפקידים בחיל התובלה ובחיל הים. רשימת התפקידים שנותרו סגורים בפני נשים הצטמצמה, אך הצבא הקנדי החל בסדרת ניסויים שניה שמטרתה בדיקה עד כמה ניתן לשלב נשים גם בתפקידים שנותרו סגורים בפניהן.

בשנת 1989 - תוך ביצוע סדרת מבדקים שניה זו - הוגשה תביעה לרשות זכויות האדם הקנדית (רשות ממלכתית שבסמכותה בירור תלונות על הפרת זכויות אדם ע"פ החוק והחוקה הקנדית) בענין מספר נשים שביקשו להשתבץ במקצועות לחימה שאותה עת טרם נפתחו בפני נשים. הנקודה

שסביבה נסב הדיון בתיק זה: האם מוצדק למנוע מנשים מלהשתבץ בתפקידים הללו מן הטעם של חשש לפגיעה בתפקוד המבצעי (operational effectiveness) של הצבא, כשטענת הצבא היתה כי הסיכון הכרוך בשנוי (בדרך של שילוב נשים) הוא רב מדי, והצבא אינו יכול להרשות לעצמו עריכת ניסוי מסוג זה. יצויין, כי במהלך דיוני הוועדה הודיע בחיל האויר הקנדי על שינוי במדיניותו ופתח את כל התפקידים בחיל האויר, לרבות טיס קרבי, בפני נשים. הוועדה בחנה חומר ראיתי רב שנגע לכל אחת מן הטענות שהועלו על-ידי הצבא נגד שילוב נשים בתפקידים קרביים והסתמכה בין היתר על תוצאות הניסויים שנערכו בשנות ה-80. הוועדה הגיעה למסקנה כי אין ראיות המצביעות על כך כי עלול להיפגע תפקוד היחידות באם תשולבנה בהן נשים וציוותה אפוא על הצבא הקנדי לשנות את מדיניותו ככל שיש בה מניעה מנשים מלהשתבץ בתפקידים קרביים שעד אותה עת היו חסומים בפניהן. כמו כן חוייב הצבא להתחיל בישום מזורז של מדיניות אינטגרציה מלאה של נשים, ביחד עם ביצוע מעקב אחר האופן בה מתבצעת המדיניות. החלטת הוועדה ניתנה בשנת 1989, ומיושמת מזה חמש שנים.

ג. אוסטרליה

צבא אוסטרליה אף הוא פסע בשלבים בכל הקשור למדיניותו לשילוב נשים בצבא בכלל, ובתפקידי קרב במיוחד. החל משנת 1984 הוסרו מגבלות על שיבוץ נשים במקצועות שעד אותה עת היו חסומים בפניהן אולם נותרה המגבלה על שירותן הן בתפקידים קרביים והן בתפקידים "סמוכי קרב" - אלו הקשורים תפקיד קרבי ועלולים לחשוף את החייל לסכנת פגיעה. שינויים אלו נבעו מחקיקה שאסרה על אפליה מתמת מין. בשנת 1990 החליט הצבא האוסטרלי לבדוק שוב את מדיניותו, ככל שהיא מגבילה נשים מלהשתבץ בתפקידים שונים, בדיקה שבעקבותיה הוסרו המגבלות על השתתפות בתפקידים הקשורים או הסמוכים לקרב. שינוי נוסף נתקבל בשנת 1992, ומכוחו הוסרו המגבלות של שיבוץ נשים אף מתפקידים קרביים רבים. החריג היחיד הקיים היום בצבא אוסטרליה הוא - תפקידים בהם החייל מבצע או נחשף למגע פיזי ישיר עם אויב חמוש. אין בחיל האויר האוסטרלי כיום מגבלה על שירות נשים במקצוע הטיס, לרבות טיס קרבי.

בידי העותרת נתונים על מדינות נוספות. הנתונים הנ"ל לקוחים מתוך סקר: א. אילון - נשים בתפקידים קרביים: סקירה עיונית והשוואתית. המכון הישראלי לדמוקרטיה, אפריל 1994, וכן מהחלטת הוועדה לזכויות האדם הקנדית בענין Isabelle Gauthier, מפברואר 1989. העותרת תמציא לביהמ"ש ולמשיבים את החומר המצוי בידיה במידה ויהיה צורך בכך.

32. שילוב נשים בתפקידים קרביים - תהליך ומטרה גם יחד

במהלך העשורים האחרונים החלו צבאות רבים בעולם לבחון מחדש את מדיניותם ככל שהיא נוגעת למעמדה של האשה בצבא. אנו מצויים בתקופה שבה מעמד האשה בחברה השתנה ללא הכר, ובעידן בו חלוקת התפקידים החברתית-המסורתית בין גברים לבין נשים זוכה לדיון ועיון מחודש; מותר ולגיטימי להעלות ספקות בדבר "מוסכמות" חברתיות שבעבר לא היו מהרהרים אחריהן; ניתן מעמד-על לזכויות הפרט ולעיקרון השוויון בין המינים; נשים משתלבות במוסדות, תפקידים ומקצועות, שבעבר היו נחלת גברים בלבד. שינויים כאלה אינם נעצרים ב"לשכת הגיוס" ומתדפקים אף על דלתה של המערכת הצבאית. צה"ל אכן קשוב לשינויים אלו ובמשך השנים מאז הקמתו, ובמיוחד בעשור האחרון, שינה באופן משמעותי את מדיניותו באשר לתפקידים הפתוחים בפני חיילות בצבא. כפי שצויין בסעי' 22(ד) לעיל, משולבות היום נשים בעשרות מקצועות שבעבר היו חסומים בפניהן. הנשים, ככלל, ממלאות תפקידים אלו בהצלחה.

צה"ל טרם שינה מדיניותו בנוגע לשילוב נשים במקצועות לחימה, והעותרת מבקשת מבית המשפט הנכבד להורות לו לעשות כן, ולאפשר לה לעמוד בבחינות ובמבדקים לקורס טיס.

33. שינוי המדיניות באופן שיוסר המחסום המונע מנשים מלהשתבץ בתפקידי לחימה אינו חייב להעשות באופן גורף ומידי, ללא בקרה. מדינות שעברו תהליך זה עשו זאת בשלבים, באמצעות פתיחה הדרגתית ומבוקרת של תפקידים מסוימים בפני נשים, ובחינת ההשלכות שיש בכך על תפקוד היחידה והצבא. העותרת תחזור ותציין את "חלוציותו" של חיל האויר במהלכים אלו, כחיל שהיה בין הראשונים שפתח בפני נשים מקצועות לחימה, ובהצלחה של ממש.

34. לעתירתה מצרפת העותרת תצהיר מטעם אל"מ (מיל.) ד"ר ראובן גל. ד"ר גל היה משך השנים 1976-1982 ראש מחלקת מדעי ההתנהגות בצה"ל (תפקיד הידוע כ"פסיכולוג הראשי") ועומד כיום בראש מכון כרמל, המכון הישראלי למחקרים צבאיים. ד"ר גל בחן וחקר את נושא שילוב נשים בצבאות במקצועות לחימה, ואף הוזמן ליתן חוות דעתו בתביעה שהוגשה בקנדה, ושהוזכרה לעיל. בתצהיר מתיחס ד"ר גל לתהליכים הכרוכים בפתיחת מקצועות לחימה בפני נשים, ומביע תמיכתו בישום מהלך כזה בצה"ל.

35. אין ספק כי בכדי להביא להצלחה בשילוב נשים במקצועות ותפקידים שכיום סגורים בפניהן יש צורך בהיערכות והתארגנות מסוימת של הצבא לקראת מהלך זה. יש צורך בהכשרת השטח וכן בהכשרת הלבבות. שילוב נשים במקצועות לחימה עלול להיתקל בהתנגדות ראשונית מצד גורמים שונים בצבא ובכדי להתגבר עליהם דרושה מחוייבות אמיתית מצד הדרגים האחראים על כד.

תפקידו של בית משפט זה בכל אלה הוא, בראש ובראשונה, להעמיד את המשיבים על מחויבותם החוקית לפעול לשינוי מדיניותם באשר לשילוב נשים במקצועות לחימה. העותרת מודעת לכך כי קבלת עתירתה עשויה לחייב ביצוע תהליך מן הסוג שתואר לעיל בצה"ל, ומבקשת מבית המשפט הנכבד להורות למשיבים לבצעו.

36. צה"ל הוא אמנם צבאו של כל העם, כפי שנהוג לחזור ולומר. של הגברים במדינה ושל הנשים החיות בה. כולנו נדרשים ונדרשות, על פי חוק, ליטול חלק בשירות בצבא ולהקדיש חלק מחיינו לשם הגנה על המדינה. העותרת מבקשת כי תינתן לה ההזדמנות לשרת את מדינתה באותם תנאים בהם הדבר מתאפשר לגבר בו גילה.

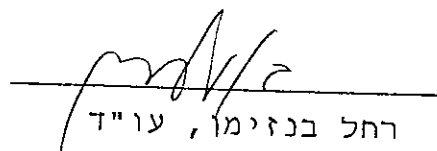
העותרת מבקשת כי שירותה בצבא יבחו על סמך כישוריה ותכונותיה האישיות בלבד, ולא על פי השתייכותה המינית. העותרת מבקשת לממש את זכותה לשוויון.

אשר על כן מתבקש בית המשפט הנכבד להוציא צו-על-תנאי כמבוקש בראשית העתירה, ולאחר קבלת תשובת המשיבים, לעשות את הצו החלטי. כמו כן מתבקש בית המשפט לחייב את המשיבים בהוצאות משפט ושכ"ט עו"ד כחוק.

נטע זיו גולדמן, עו"ד

ב"כ העותרת

רחל בנזימו, עו"ד

ב"כ העותרת